

GÖÇÜN SURIYELİ KADINLARIN TOPLUMSAL CİNSİYET PRATİKLERİ ÜZERİNDEKİ ETKİSİ: İMKÂNLAR ve ZORLUKLAR*

Dr. Öğr. Üyesi Gökten Doğangün

ODTÜ Kuzey Kıbrıs
Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Programı
ORCID: 0000-0002-7541-9477

Dr. Öğr. Üyesi Asuman Özgür Keysan

Atılım Üniversitesi
Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü
ORCID: 0000-0002-5377-2114

Öz

2011 yılından itibaren Suriye’de yaşanan iç savaş nedeniyle yaklaşık 4 milyon Suriye vatandaşı Türkiye’ye göç etmek zorunda kalmış ve bu durum hayatlarında çok köklü değişikliklere sebep olmuştur. Göç karmaşık ve çok katmanlı bir süreç olarak Suriyeliler için hem imkânlar yaratmış hem de yeni yaşam zorluklarını beraberinde getirmiştir. Akademik literatürde karmaşık bir süreç olarak göçün sadece erkekler ve kadınlar tarafından farklı deneyimlenen bir süreç olmadığı, sosyal statü, eğitim düzeyi, istihdam statüsü gibi sosyal pozisyonların da kadınların göçü farklı deneyimlemelerine sebep olduğu tartışılmaktadır. Bu çıkış noktasından hareketle bu çalışmada, Suriye’den Türkiye’ye göçün, değişik eğitim düzeyleri ve istihdam statülerine sahip olan Suriyeli kadınlar tarafından farklı tecrübe edildiği tartışılmaktadır. Bu çalışma 2018 yılında Türkiye’nin 5 farklı şehriden toplam 83 Suriyeli kadın ile yapılan mülakatlardan elde edilen verilerin feminist metodoloji ile yapılan analizine dayanmaktadır. Göç öncesi eğitim olanaklarına erişmiş ve iş gücüne katılmış olan kadınlar için Suriye’den Türkiye’ye göç yeni zorlukları beraberinde getiren ve sosyal statü kaybına neden olan bir deneyim olurken göç öncesi eğitim ve istihdam olanaklarından faydalanamayan kadınlar içinse eğitime ve istihdama katılım, kamusal alana erişim ve aile baskısının azalması gibi imkânlar doğuran bir süreç olarak deneyimlenmektedir.

Anahtar Sözcükler: Göç, Suriyeli kadınlar, Mülteci, Toplumsal cinsiyet, Türkiye

*The Impact of Migration on Syrian Women's Gender Practices:
Opportunities and Challenges*

Abstract

Since 2011, due to the civil war in Syria nearly 4 million Syrian citizens have been forced to emigrate to Turkey and this situation has caused significant changes in their lives. As a complex and multi-layered process, migration has both created opportunities and challenges for Syrians. It is argued in the academic literature that migration as a complex process is not only a process experienced differently by men and women, but also social positions such as social status, education level, employment status get women to experience migration differently. By taking this point in mind, this study discusses that Syrian women, holding varying educational level and employment status, experience migration from Syria to Turkey differently. This study analyzes the data obtained from interviews with a total of 83 Syrians women from five different cities in Turkey by employing feminist methodology. Whereas emigration from Syria to Turkey has brought new challenges such as loss of status to the women who have access to education and workforce in Syria, for women who did not get education and join workforce, migration is experienced as a process that creates opportunities such as participation in education and employment, gaining access to public sphere and reduced family pressure.

Keywords: Migration, Syrian women, Refugee, Gender, Turkey

* Makale geliş tarihi: 15.02.2021
Makale kabul tarihi: 31.07.2021
Erken görünüm tarihi: 24.08.2021

Göçün Suriyeli Kadınların Toplumsal Cinsiyet Pratikleri Üzerindeki Etkisi: İmkânlar ve Zorluklar*

1990'lerden bu yana özellikle eski Sovyet ülkelerinden gelen düzenli ve düzensiz göç hareketlerinin nihai varış noktası olan Türkiye, aynı zamanda Asya'dan, Afrika'dan, Orta Doğu'dan Avrupa'ya geçmek isteyen göçmenler için de geçiş ülkesi olarak konumlanmıştır. Türkiye Afrika, Afganistan, Hindistan, Irak, İran gibi pek çok ülkeden gelen düzensiz göçmenlerin hem varış hem geçiş ülkesidir (Yükseker, 2003). Ayrıca, Ermenistan ve Azerbaycan'dan düzensiz işçi göçü için de hedef ülkelerden biridir (İçduygu, 2004 içinde Atasü-Topçuoğlu, 2012: 512).

Avrupa'ya gitmek isteyen mülteciler için bir geçiş noktası olan Türkiye, 2011 yılından itibaren ise Suriye'de ortaya çıkan iç savaşın yol açtığı göç dalgasından sınır komşusu olarak oldukça etkilenmiştir. 2020 itibarıyla Türkiye'de kayıtlı 3,8 milyon Suriyeli mülteci bulunmakta ve bunlardan sadece 110 bini mülteci kamplarında kalmaktadır (DGMM, 2020). Yaklaşık 4 milyon Suriyeli mültecinin yüzde 45'ini ise kadınlar oluşturmaktadır. Suriyeli kadınlar Türkiye'ye göç ettikten sonra konut erişimi sıkıntısı, dil bariyeri, işsizlik (UN Women ve ASAM, 2018) gibi sorunların yanı sıra şiddete ve cinsel tacize maruz kalma gibi cinsiyetlerinden kaynaklanan problemlerle karşılaşmaktadır (Cankurtaran ve Albayrak, 2019; Freedman, 2016; Freedman vd., 2017; Körükmez vd., 2020). Bu durum, Suriyeli kadınların göç deneyimlerini göçün feminizasyonu tartışmasındaki argümanlar ışığında yapılmasını, yani kadınların göç sürecinin pasif değil aktif bir öznesi olduğundan hareketle göçün de toplumsal cinsiyet perspektifi bağlamında tecrübe edilen bir süreç olarak ele alınmasını gerekli kılmaktadır.

Erkeklerin göç deneyimini merkeze alan ana akım göç literatürü, kadınları erkeklere bağımlı aktörler, göçü de hane kararı olarak görmekte, kadınların

* Bu çalışma TÜBİTAK ARDEB 3001 programı kapsamında desteklenen 217K337 numaralı "Türkiye'deki Sivil Toplum Kuruluşlarının Kadınlara Yönelik Güçlendirme Politikaları: Suriyeli Göçmen Kadınların Deneyimleri" adlı projeden üretilmiştir.

eyleyiciliğini görünmez kılmaktadır. Castle, Haas ve Miller, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonraki dönemi “Göçler Çağı” olarak adlandırmış ve bu çağın önemli özelliklerinden biri olarak da göçün kadınlaşmasından bahsetmişlerdir (Castle vd., 2014). 1990'lardan bu yana emek piyasası özelinde yaşanan değişimlerle birlikte, özellikle hizmet ve bakım sektöründe göçmen kadınların rolünün artmasıyla göçün kadınlaşması hız kazanmıştır (Biehl ve Danış, 2020: 8). Çalışmalar göçmen kadınların özellikle erkeklerin ekonomik sağlayıcı olarak sorun yaşadıklarında ya da ekonomik baskılar sonucunda ailelerini desteklemek için iş gücüne katıldıklarını bize göstermektedir (Maymon, 2017). Bunun yanı sıra, ataerkil toplum yapısı ve eşitsiz toplumsal cinsiyet ilişkilerine dayalı sebeplerden ötürü cinsel şiddet görmeye erkeklerden daha açık durumda olan kadınlar, ülkelerinde yaşadıkları şiddet ve baskı nedeniyle erkeklerden daha yüksek oranlarda göç etmektedirler (Akis, 2012). Artan çatışma ortamı ve savaş koşullarından dolayı göç eden kadınların sayısı da gün geçtikçe artmaktadır.

Türkiye’de göçün kadınlaşması ise “mekik göçü” denilen belirli bir süre çalışmak veya ticaret yapmak amaçlı yapılan göç türünde daha görünürdür (Coşkun, 2016: 93). Göçmen kadınlar Türkiye’de genellikle ev işçiliği (Çelik, 2005; Kaşka, 2006; Keough, 2006; Kümbetoğlu, 2005), eğlence sektörü ve fuhuş (Coşkun, 2015; Erder ve Kaşka, 2003) gibi alanlarda istihdam edilmektedir. Bunun yanında bavul ticareti yapma (Yükseker, 2003) ve tekstil atölyelerinde kayıtsız ve düşük ücretlere çalışma da (Dağdelen, 2008) göç eden kadınların yoğun olarak çalıştığı alanlardandır. Eski Sovyet ülkelerinden gelen kadınlar insan ticareti mağduru da olabilmektedirler (Atasü-Topcuoğlu, 2012; Erder ve Kaşka, 2003). Öte yandan, özellikle Sahraaltı Afrika’ dan göç edenler arasında da kadınların sayısının gittikçe arttığı ve ciddi bir sorun olan kayıtsızlığın kadınların göç deneyimlerini etkileyen önemli bir etken olarak ortaya çıktığı görülmektedir (Coşkun, 2016). Suriye’de yaşanan iç savaş sonrasında Türkiye’ye yapılan zorunlu göçle birlikte Suriyeli kadınların da emek piyasasındaki kayıt dışı sektör işlerine eklendiği görülmektedir.

Bu bağlamda göçün kadınlaşmasının sadece erkekler için değil, kadınlar için de yeni bir toplumsal düzenle ve normlarla karşılaşmayı, yeni yaşam zorluklarına maruz kalmayı beraberinde getiren ve toplumsal cinsiyet perspektifi üzerinden yaklaşılması gereken bir süreç olduğu feminist literatürde yaygın olarak kabul görmektedir (Marinucci, 2007). Toplumsal cinsiyet göç sürecinin kurucu bir ögesi olarak bu süreçte ortaya çıkan pratiklere, kimliklere ve kurumlara nüfuz etmektedir (Hondagneu-Sotelo, 2005: 9). Diğer bir deyişle göç, toplumsal cinsiyet kimliklerini, normlarını ve ilişkilerini dönüştüren ve yeniden yapılandıran bir süreçtir.

Ancak feminist literatürde bu yaygın kabule rağmen, kadınların göç sonrasında toplumsal cinsiyet pratikleri üzerindeki etkilerine dair bir fikir birliğinden söz etmek mümkün değildir. Bir grup feminist çalışmalar kadınların

göç nedeniyle daha fazla korunmaya muhtaç, hassas bir gruba dönüştüğünü ve artan şekilde cinsel taciz ve şiddete maruz kaldıklarına değinmektedir (Friedman, 1992). Göç eden kadınların özellikle ekonomik zorunluluklardan dolayı iş gücüne katılmasının doğrudan kadınların güçlenmesini ve bağımsızlaşmasını beraberinde getirmedeği ve geleneksel toplumsal cinsiyet kimliklerini, normlarını ve ilişkilerini kesinlikle değiştirmek zorunda olmadığı tartışılmaktadır (Ferree, 1979; Kibria, 1990). Buna karşın, başka feminist çalışmalar göçün toplumsal cinsiyet rollerinde ve ilişkilerinde kadınların imkânlarını artıran bir değişime sebep olduğunu ileri sürmektedir (Daley, 1991). Göç kadınların güçlenmesi için gerekli bütün koşulları yaratmasa da göç eden kadınların hane içi karar verme süreçlerinde, finansal harcamalar üzerinde ve hareketlilik anlamında önemli kazanımlar elde ettiğine dair bulgular da bulunmaktadır (Pessar, 2005). Göç geleneksel norm ve davranışlarda değişime sebep olmaktadır (Hondagneu-Sotelo, 1992).

Göçün toplumsal cinsiyet normlarının, kimliklerinin ve ilişkilerinin değişimine yol açtığını veya aksine pekiştirdiğini dile getiren çalışmalar, indirgemeci bir yaklaşım sunmakta ve göçün farklı sosyal pozisyonların etkisi altında tecrübe edilen, çok katmanlı ve karmaşık bir süreç olarak ele alınmasını güçleştirmektedir. Göç sürecini kadınlar ve erkekler farklı tecrübe etmektedirler. Hatta aynı kültüre ait ve benzer koşullara sahip olan kadınlar bile göç sürecinde farklı engellerle karşılaşmakta ve bu engellere farklı tepkiler vermektedirler (Hondagneu-Sotelo, 1992).

Bu çalışma, göçün hem imkânlar yaratan hem yeni zorluklar doğuran karmaşık bir süreç olduğu ön kabulünden hareketle, göçün Suriyeli kadın mültecilerin toplumsal cinsiyet pratiklerinde yarattığı değişimi incelemeyi amaçlamaktadır. Bunu yaparken, Suriyeli kadınları homojen bir grup olarak ele almamak, kadınların deneyimlerinin farklı sosyal pozisyonlarının etkisi altında şekillenip çeşitlendiğini ve bütün Suriyeli kadınların göçü aynı şekilde deneyimlemediğini göz önünde tutmak gerekmektedir (bkz. Ramazanoğlu ve Holland, 2002). Bu amaçla, Suriyeli kadınların göç deneyimlerinin toplumsal cinsiyet normları, kimlikleri ve ilişkileri üzerindeki etkisi, sosyal pozisyonları ile ilişkisellik içerisinde ele alınmaktadır. Buna göre, eğitim düzeyi düşük ve göç etmeden önce iş gücüne katılmamış Suriyeli kadınlar için göç, geniş aile ilişkilerinin çözülmesi, iş gücüne katılım, kamusal alanda var olma gibi imkânlar sunarken ve dolayısıyla toplumsal cinsiyet ilişkilerinde değişime neden olurken, üniversite mezunu olan ve göç etmeden önce Suriye’de çalışma hayatına katılan kadınlar için göç, işsizlik, ev içi sorumlulukların artması ve geleneksel aile ilişkilerinin bozulması gibi yeni zorluklar yaratan bir süreç olarak tecrübe edilmektedir.

1. Çalışmanın Metot ve Örnekleme

Bu çalışma, Mayıs ile Eylül 2018 tarihleri arasında İstanbul, İzmir, Adana, Konya ve Gaziantep'te yürütülen nitel araştırmaya dayanmaktadır. Araştırmanın verileri nitel görüşme tekniği yöntemiyle toplanmıştır. Araştırmada feminist metodoloji izlenmiş ve bu sayede Suriyeli mülteci kadınların bakış açısının ve tecrübelerinin ortaya serilmesi sağlanmıştır. Feminist metodoloji, sosyal bilimler araştırma gelenekleri içinde kadınların deneyimlerinin, bedenlerinin, hikâyelerinin ve emeklerinin yok sayıldığını görerek/göstererek görünmeyenleri görünür kılacak bir bilgi üretme imkânının peşine düşmeyi öngörmektedir (bkz. Kümbetoğlu, 2005; Ramazanoğlu ve Holland, 2002). Bu amaca ulaşmanın yolu, kadınlara ses vererek tecrübelerini dinlemektir (Reinharz, 1992). Bu araştırmada en başından beri feminist metodoloji araştırma tasarımı takip edilmiş ve bu bakış açısı, kadınların seslerine yer açmak için verimli bir zemin sağlamış, kadınların öznelliklerini anlamak için önemli kavramsal araçlar sunmuştur.

Araştırmanın örneklemini, Türkiye'nin Suriyeli nüfusu en yüksek olan beş coğrafi bölgesini temsil eden İstanbul, İzmir, Adana, Konya ve Gaziantep illerinde yaşayan geçici koruma statüsündeki Suriyeli mülteci kadınlar oluşturmaktadır. Seçilen beş ilde de mülteci nüfusunun yüksek olduğu görülmektedir (DGMM, 2020). Aynı zamanda her bir il kendine ait özellikler taşımaktadır. Örneğin, Gaziantep şehri Türkiye'nin güneydoğusunda yer almakta ve Suriyeli mülteciler için bir göç merkezi olmaktadır. İstanbul kayıt dışı iş olanaklarının çok fazla olduğu, en fazla kayıtlı mültecinin yaşadığı metropol kentidir. İzmir ülkenin batısında yer almakta ve Avrupa Birliği ülkelerine göç etmek isteyen mülteciler için ülkeden çıkış noktasıdır. Adana ise sınırda yer alması nedeniyle kaçak geçişlerin yoğun bir şekilde gerçekleştirildiği bir ilimizdir. Konya ise, İç Anadolu Bölgesi'nde en yüksek Suriyeli popülasyonunun olduğu kent olarak karşımıza çıkmaktadır.

Araştırma kapsamında 15 yaş üstü 83 Suriyeli mülteci kadınla yarı yapılandırılmış derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Suriyeli mülteci kadınlar ile yapılacak görüşmeler belirlenirken Suriyeli mülteci kadınların yaş aralığı, medeni durumu, eğitim seviyeleri ve sosyo-ekonomik durumu, etnik çeşitliliği göz önünde bulundurulmuştur. Ancak, nicel bir araştırmadan ziyade nitel olarak tasarlanmış bir araştırma olması dolayısıyla örneklemin evreni birebir temsil etmesi beklenmemiş, gerçekliğe ilişkin bir resim çizebilmesi hedeflenmiştir.

Suriyeli mülteci kadınlarla yapılan görüşmelerde demografik özelliklere dair sorular, gündelik pratikler, alınan destek/hizmetler, kadınların Türkiye'ye geldikten sonra hayatlarındaki değişiklikler, mülteci kadınların sorunları, ihtiyaçları ve beklentileri gibi konularda sorular yöneltilmiştir. Sözlü çeviri yapacak tercümanlar seçilirken tercümanın, kadınlar üzerine çalışmalar

yürütmüş ve mültecilerin hassasiyetlerini anlayan bir deneyimi ve farkındalığı olmasına özen gösterilmiştir. Görüşmeler tercüman aracılığıyla Arapça-Türkçe/İngilizce olarak yürütülmüş ve katılımcıların cevapları not edilmiştir. Adana'da üç, İstanbul'da iki ve Konya'da bir görüşme, kadınların Türkmen olmaları sebebiyle Türkçe olarak gerçekleştirilmiştir. Görüşmeler 30 ile 80 dakika arasında sürmüştür. Görüşülenlere kimlik bilgileri sorulmamıştır. Görüşmeler kayıt altına alınmamıştır. Ancak bu, araştırmanın doğasını ve çıktılarını olumsuz yönde etkileyecek bir durum yaratmamaktadır. Zira araştırma esasında not alma süreci titizlikle yürütülmüştür.

Araştırmamızda yer alan 83 Suriyeli mülteci kadının 63'ü Halep'ten, geri kalanı ise Şam, Deyrızor, Humus, Haseke, İdlib, Guta, Lazkiye, Hama gibi şehirlerden Türkiye'ye gelmiştir. Örneklemimizdeki Suriyeli mülteci kadınların tamamı geçici koruma statüsünde yer almaktadır ve kadınların 73'ü Arap, 4'ü Türkmen ve 6'sı Kürt'tür. Kadınların en küçüğü 17, en büyüğü 75 yaşında olup yaş ortalaması 35'tir. Kadınlardan 55'i evli, biri bekâr, ikisi boşanmış olduğunu, dört kadın ise eşlerinin savaş nedeniyle kaybolduğunu veya öldüğünü ifade etmiştir. 17 Evli kadından üçü çocuğu olmadığını söylemiştir, diğer evli kadınlar ise en az bir en fazla altı çocuğa sahiptir. Suriyeli mülteci kadınların beşi araştırma sürecinde çalışmakta olup bunlardan üçü evde parça işi (boncuk işi), biri evde kuaförlük yaptığını, bir kadın da temizlikçi olarak çalıştığını söylemiştir. Mülteci kadınlardan beşi göç etmeden önce Suriye'de öğretmen olduğunu veya üniversitede öğretim üyesi olarak görev yaptığını belirtmiştir. Çalışan kadınlardan en genci 37 yaşında ve sadece bir çocuğa sahipken diğerlerinin çocukları yetişkindir. Araştırmada yer alan kadınların yarısı bir kurumdan düzenli destek almaktadır. Ailelerin kurumsal destekten [örneğin Kızılay ve yerel yönetim (valilik, kaymakamlık)] elde ettikleri gelir 2018 yılı için ortalama olarak ayda 470 TL (55 ABD Doları)'dir.

2. İmkânsal Bir Deneyim Olarak Göç

2.1. İş gücüne katılım

Göçün özellikle daha önce iş gücüne katılmamış mülteci kadınların iş gücüne katılımını artıracığı ve bu sayede de hane gelirinin iyileşmesine, geleneksel cinsiyet norm, kimlik ve değerlerinin değişimine ve çocukların güçlenmesine katkı sağlayabileceği görüşünden hareketle (Moghadam, 1998), Suriyeli mülteci kadınların iş gücüne katılımını ve bunun toplumsal cinsiyet ilişkilerinde nasıl bir dönüşüme yol açtığını inceleyen birçok araştırma bulunmaktadır. Araştırmamızda elde edilen ampirik veriler literatür bulguları ışığında ele alındığında, Suriyeli mülteci kadınların göç sonrası iş gücüne katılma eğilimlerini ihtiyaç, fırsat ve yaklaşım temelinde ele almak, iş gücüne katılımın hane içinde ve toplumda kadınların statüsünü güçlendirme potansiyelini,

kadınların eğitim durumu, medeni hali, çocuk sayısı ve gelir düzeyi gibi faktörler ile ilişkiselliği bağlamında değerlendirme imkânı sunmaktadır.¹

Suriye’de hâkim olan –erkeğin, ailenin reisi olduğu ve hane geliri kazanması gereken esas aktör olarak kabul edildiği- ataerkil sistemde, kadınların iş gücüne katılım oranı düşük seyretmektedir (2019 itibarıyla %14) (World Bank, 2021). Çalışan kadınlar ise sektörel olarak tarım işlerinde yoğunlaşmakta ve bu sektörde ücretsiz aile işçisi olarak çalışmaktadırlar (Abdelali-Martini ve Dey de Pryck, 2015). Kadınların göç öncesi iş gücüne katılımlarının düşük olduğu Suriyeliler için zorunlu göçün en belirgin etkilerinden biri, hane gelirinde düşüş ve mal varlığında kayıplar nedeniyle kadınların iş gücü piyasasına katılımını gerekli kılmıştır (Calder vd., 2011). Kamp dışında yaşayan Suriyeli kadınlar arasında iş arama oranının %76,6 olması da bu gerekliliği teyit etmektedir (AFAD, 2014: 65).

Örneklelimimize dahil olan Suriyeli mülteci kadınların çoğunluğu, göç öncesi Suriye’de geçimlerini sağlayacak kadar yeterli hane gelirine sahip olduklarını ve hatta kocalarının ev, tarla, araba gibi özel mülkleri olduğunu, ancak savaşla beraber her şeyi geride bırakıp kaçmak zorunda kaldıklarını belirtmiştir. Türkiye’de Suriyeli göçmenler kayıt dışı işlerde, düşük ücretlerle, mevsimsel veya kısa süreli çalışmaktadır (Erdoğan ve Ünver, 2015: 48) ve ailelerin kamu kurumlarından elde ettikleri ortalama aylık destek miktarının oldukça düşük olması (2018 itibarıyla 470 TL) kadınların da iş gücüne katılımlarını gerektirmektedir. Dolayısıyla hane halkının en temel ihtiyaçlarını bile karşılamaktan yoksun ailelerde kadınların ev dışında çalışma kararı, kadınların kendi ekonomik bağımsızlıklarını kazanmaktan çok, hane halkının gelir ve refah düzeyini artırmak ve gıda, barınma, eğitim, sağlık gibi ihtiyaçlarını karşılamada kocalarına destek olmak için alınmaktadır.

Numaramı verdim [yardım alma için başvuruda bulunduğu bir dernek adı veriyor], bir sene bekledim aramadılar bir daha gittim bilgilerimi güncelledim ama aramadılar. Şansımız yok başka, kendimiz çalışacağız (37 yaşında, evli, ilkokul mezunu, parça-başı iş yapıyor, İzmir).

Para olmadığı için Türkiye’de hiçbir şey yapamıyoruz. İş bulsam ben de çalışacağım (30 yaşında, evli, okuma yazma bilmiyor, işsiz, Gaziantep).

Örneklelimizde yer alan Suriyeli mülteci kadınların iş hayatına sınırlı da olsa katılımları veya katılma istekleri, daha çok ekonomik gereklilikten kaynaklansa da bu durum aynı zamanda kadınların iş gücüne katılmaları ile ilgili

¹ Bu sınıflandırma Spierings ve Smits’in (2007) Orta Doğu ve Kuzey Afrika ülkelerinde kadınların iş gücüne katılım eğilimlerini incelediği çalışması ile tutarlılık göstermektedir.

hâkim toplumsal cinsiyet kimliklerinin ve normlarının sorgulanmasını da beraberinde getirmektedir (Akcapar ve Simsek, 2018: 181). Katılımcıların çoğunluğu, daha önce Suriye’de hiç çalışmamış olduklarını, hane halkının geçiminde kadınlara bir rol ve sorumluluk verilmediğini ve Suriye’de kadının ev dışında çalışmasının ancak erkeğin hane halkının geçimini idame ettirememesi durumunda bir zorunluluk olduğunu belirtmişlerdir. Anlatılarda Suriyeli mülteci kadınların, Türkiye’ye göç ettikten sonra iş gücüne katılıp maddi gelir elde etmeleri sayesinde geleneksel kadınlık-erkeklik rollerini sorgulamaya başladıkları izlenmiştir. Bir grup Suriyeli mülteci kadın, para kazanmanın kendilerini kocalarına daha az bağımlı kıldığını ve bu sebeple de daha güçlü hissettirdiğini ifade etmiştir.

Kadınlar sadece yemek ve çocuk bakımı için değil. Kadınlar burada çalışmaya başlayınca erkeklerle eşit oldular, hem arkadaşlarla tanışmış oluyoruz (37 yaşında, kocasından ayrı, ortaokul mezunu, çalışıyor, Gaziantep).

Şimdi çalışıyorum, para [kazanıyorum]. Suriye’de her şeyi kocam yapardı. Burada işe gitmek güzel. Kendimi daha güçlü hissediyorum (30 yaşında, evli, ortaokul terk, çevirmen, İstanbul).

Ev dışında çalışarak veya evde parça başı iş yaparak gelir elde etmenin getirdiği ekonomik (gelir elde etme) ve sosyal (kendine saygı, güven) güç kadınların özerkliklerini genişletmek için kocaları, babaları veya erkek kardeşleri ile pazarlık etme güçlerini artırmaktadır. Diğer bir ifadeyle göç, bir yandan belli zorlukları beraberinde getirirse ve kadınların sosyo-ekonomik kırılganlıklarını artırsa da diğer yandan ekonomik katılım ve hane için gelir elde etme, erkeklerin aile üzerinde güç sahibi ve kararları veren lider konumunda olduğu ataerkil bir kültürden gelen kadınların, öznellikleri için alan açma imkânı da sağlamaktadır (Almakhamreh vd., 2020). İş gücüne katılım, Suriyeli kadınların haneye gelir getiren ve hane refahını artıran bir aktör olarak söz sahibi olmasını ve gelirin harcanmasına dair karar verme süreçlerine katılımını, bu sayede kocalarının nezdinde sınırlı da olsa “eşit” statü elde etmesini ve kendine güveninin ve saygısının artmasını mümkün kılmaktadır. Bunlara ek olarak kamusal alana erişimleri genelde koca, baba veya erkek kardeş refakati ile mümkün olan Suriyeli mülteci kadınlar için iş gücüne katılım, ev dışına çıkma, toplu taşıma araçlarını kullanma, gerek işyerinde gerekse sokakta yabancılarla etkileşime girme, arkadaşlık ve dayanışma kurma açısından da daha güçlü hissetmelerine imkân sağlamaktadır.

Çok büyük bir değişim oldu. Daha önce çalışmıyordum. Şimdi çalışıyorum, çalışmak zorundayım. Hayatım kötü olarak değişmedi. Burada güçlü hissediyorum. İki türlü, hem iyi hem kötü. İyi tarafı artık karar

verebiliyorum, kendimi biliyorum (37 yaşında, evli, ilkokul mezunu, parça-başı iş yapıyor, İzmir).

Göçün geleneksel cinsiyet normları ve yaşam pratikleri üzerindeki değiştirici ve dönüştürücü etkisinin, hayatında bir dönüm noktası olduğunu, Suriye'ye geri dönme ihtimalinde göç sayesinde elde ettiği kazanımları kaybetme endişesini İzmir'den 26 yaşındaki evli bir kadın şöyle ifade etmiştir:

Hayat Türkiye'de çok değişti. Çok memnunum. Kocam savaş bitince döneriz diyor. Sen git diyorum. Hayat Suriye'de çok kapalı. Kadınlar evde oturur, çalışmaz, hayat burada iyi. Dışarı çıkıyorum, kendi paramı kazanıyorum. Dışarı tek başıma çıkıyorum. Mesela deniz kenarına gidiyorum. Mesela Suriye'de tek başına dışarı çıkamazsın. Eğer aileni ziyaret edeceksen ya kocan ya erkek kardeşin seni götürür. Burada kendin yapmak zorundasın. Mesela çocuklarımı hastaneye götürüyorum (ortaokul mezunu, çalışıyor).

Ancak kadınların aile içinde statülerinin artması konusunda vurgulanan farkındalık ve bilinçlenmenin, daha çok gelir elde etme ve bunun getirdiği hane içi karar alma süreçlerinde sınırlı bir öznellik edinilmesi ile ilişkili olduğunu, kadınların elde ettikleri gelirin erkeklerin sosyal ve psikolojik statülerini tehdit edecek bir güç zemini olarak kullanılmadığını, ikincil bir gelir olarak algılandığını ve ev içi iş yükünün ve bakım hizmetlerinin karı-koca arasında eşit paylaşılması yönünde bir beklenti ve değişim yaratmadığını vurgulamak gerekir. Bu noktada liberal feminist literatürde ekonomik bağımsızlığın geleneksel cinsiyet norm ve değerlerinde bir aşınmayı beraberinde getireceği ve kadınları güçlendireceği tespiti araştırmamızın bulguları ile örtüşmemektedir. Ancak Suriye'deki toplumsal cinsiyet sistemi göz önünde bulundurulduğunda para kazanmayla elde edilen bu “sınırlı” gücün, kadınların öznelliklerine, özerkliklerine ve ataerkil sistemle pazarlık güçlerine katkısı yadsınmamalıdır.

Kocam gittikten sonra Suriye'de herkese muhtaç oldum. Burada ise kendime güvenim geldi. Suriye'de ev hanımı olarak yaşadım. Buraya gelince rolümüz oldu biraz. Erkek gibi olduk, mutluuz bundan. Suriye'de sadece erkekler çalışırdı ve tüm aileye yeterdi. Kadınlara nefes almaya bile izin yoktu. Burada [kocam] çalışmama ve işe gitmeme izin veriyor (31 yaşında, evli, ortaokul mezunu, çalışıyor, İzmir).

Terzi olmayı öğrenip kocama destek olmak için geliyorum. Kocam hasta, o çalışamayınca ben çalışmaya gidebilirim (33 yaşında, evli, ilkokul mezunu, çalışmıyor, İstanbul).

Ekonomik ihtiyaç nedeniyle iş gücüne katılmanın bütün Suriyeli mülteci kadınlar için ev dışı veya içi çalışmaya dair geçerli toplumsal normların etkisini tamamen kırdığını söylemek de mümkün değildir. İhtiyaçlar ve yaklaşım karşı karşıya geldiğinde, erkeğin hane halkının geçimini idame ettirebildiği zamanlarda, kadının çalışması bir tercih olarak görülmekte ve özellikle ev dışında çalışmak kadınların cinselliğine ve aile namusuna bir tehdit olarak algılanmaktadır. Örnekleminizde yer alan bazı Suriyeli mülteci kadınlar yaşadıkları ekonomik sıkıntılar ortadan kalktığında “namuslarını korumak için” iş gücünden ayrıldıklarını/ayrılacaklarını ifade ederken, ev dışında çalışmanın ve yabancı erkeklerle bireysel veya sosyal ilişki içine girmenin kadınların iffetine ve dolayısıyla erkeğin, ailenin ve hatta topluluğun namusuna tehdit oluşturduğu varsayılan ataerkil normlara işaret etmektedirler.

Durumumuz iyi olsa asla çalışmam. İş aradım. Bir temizlik işi buldum ama sonra evde oturmak daha iyi geldi namusumuz için. Bu yüzden ücretli kurs çok iyi. Hem de bir yandan Türkçe öğreniyorum (45 yaşında, dul, ortaokul mezunu, çalışmıyor).

Sadece kadının ev dışında çalışmasına dair yerleşik toplumsal normlar ve gelenekler değil, dil bariyeri, ev içi iş yükü ve çocuk bakımı gibi nedenler de kadınların erkeklere kıyasla iş gücüne katılımlarını zorlaştırmaktadır (Freedman, 2009). Ev içi iş yükünü ve çocuk-yaşlı bakımını kültürel olarak kadınların üstlenmek zorunda kalması, özellikle küçük yaşta çocuğu olan ama çalışmak isteyen, çalışmak zorunda olan veya ev sahibi ülkeye uyum sağlamak isteyen Suriyeli kadınların önündeki bir diğer engeldir. Ev sahibi ülkedeki mevcut kurumsal bakım hizmetlerinin yeterli ve kapsayıcı olmaması, okul ve çalışma saatlerinin uymaması ve ev-iş dengesinin çoğunlukla ailelerden alınan destek ile sağlanması Suriyeli mülteci kadınların da, yerli hemcinsleri gibi, istihdama eşit koşullarda katılımlarını sınırlamaktadır. Bir grup Suriyeli mülteci kadın özellikle çocuk bakımı gibi sorumlulukları olmasa çalışmak istediklerini şöyle dile getirmiştir:

Dışarıda çalışmayı çok isterim ama evde kimse kalmıyor diye kocam izin vermez (41 yaşında, evli, ortaokul mezunu, evden çalışıyor, Gaziantep).

Suriye’de hiç çalışmadım ama Türkiye’de çalışmak istiyorum çocuklarımı yetiştirmek için. Fakat çocuklar küçük olduğu için mümkün değil (28 yaşında, dul, üniversite terk, çalışmıyor, Konya).

Çocuklar da küçük olduğu için çalışamam. Zaten çocuk küçük olduğu için fazla bir yere gidemiyorum (39 yaşında, evli ama kocası kayıp, ortaokul mezunu, çalışmıyor, Gaziantep).

Benzer şekilde kamu kurumları ve sivil toplum örgütleri tarafından açılan dil öğrenme ve meslek edindirme kurslarına katılım Suriyeli mülteci kadınların toplumsal uyumunu artırmak, iş gücüne katılımlarını teşvik etmek ve toplumsal cinsiyet eşitliği farkındalığını artırmak (erken yaşta evliliğin yasaklanması veya kürtajin yasal olması gibi) için gerekli mekanizmaları sunsa da hane içinde geleneksel iş bölümünün devam etmesi ve özellikle çocuk bakımı, kadınların özel alana sıkışmalarına ve bu destek mekanizmalarından yeteri kadar faydalanamamalarına sebep olmaktadır.

Nur [engelli kız çocuğu] olduğu ve ona bakmak zorunda olduğum için eğitime falan gidemiyorum (66 yaşında, evli, lise mezunu, çalışmıyor, İzmir).

Dil bilsem kimseye muhtaç olmam. Çocukların okulunda dil kursu var ama çocuklara bakacak kimse olmadığı için gidemedim (35 yaşında, dul, okuma yazma bilmiyor, çalışmıyor, Konya).

Suriyeli mülteci kadınlara yönelik dil öğrenme ve meslek edindirme kursları düzenleyen sivil toplum kuruluşları (STK) da kadınların eğitim ve iş gücüne katılımlarını teşvik etme yoluyla toplumsal cinsiyet eşitsizliklerini gidermede oynadıkları rolü, fırsat faktörü olarak ele almak mümkündür. Türkçe dil bariyerini aşmak ve kamu kurumları ve STK'lar tarafından açılan mesleki eğitimlere katılmak, kadınların güçlenmelerine olanak sağlamakta ve güçlenmelerini teşvik etmektedir (Özgür Keysan ve Şentürk, 2020).

Terzilik kursu için geliyorum buraya [STK]. Terzi olmayı öğrenip kocama destek olmak için geliyorum. Sanat gibi başka şeyler de var ama çalışabilmek için terzilik öğreniyorum (33 yaşında, evli, ilkokul mezunu, çalışmıyor, İstanbul).

Sağlık Bakanlığı'nın verdiği sağlık bakım destek elemanı eğitimi alıyorum. Kızılay'a altı ay kuaförlük kursu için gittim. Sertifika aldım. Ama kuaför olsam kendi yerimi açamam. O yüzden bakanlığın bakım destek elemanı kursuna gitmeye başladım, bitince çalışabileceğim (28 yaşında, bekâr, ortaokul mezunu, çalışmıyor, İzmir).

Göç, kadınlara iş gücü piyasasına erişim imkânı sunmasına rağmen anlatılar, STK'ların dil öğrenme ve meslek edindirme kurslarına katılan, özellikle eğitim düzeyi düşük ve kalifiye olmayan kadınların, ev içi iş yükü ve geleneksel kadınlık rolleriyle özdeşleştirilmiş, temizlik ve bakım hizmetlerinde yoğunlaşma eğilimine de işaret etmektedir. Feminist literatürde "yatay katmanlaşma" olarak tabir edilen bu olgu, Türkiye'de eğitilmiş ve kalifiye olmayan kadınların önemli bir kısmının kayıt dışı olarak, uzun saatler boyunca, düşük ücretlere ve kötü çalışma koşullarında çalışmak zorunda kaldığı bir toplumsal cinsiyet sisteminde,

Suriyeli kadınların da yerli hemcinsleri gibi iş gücünde ayrımcılığa ve eşitsizliğe maruz kalmalarına sebep olmaktadır. Evde parça başı iş yaparak gelir elde eden kadınlar, hem düşük ücretlerle kayıt dışı çalıştıkları için sosyal güvence kapsamı dışında kalmakta hem de kayıtlı iş gücüne katılmanın ekonomik, sosyal ve psikolojik tatmininden mahrum kalmaktadır. Kayıt dışı istihdam koşullarının ataerkil normlar ve gelenekler ile kesişiminde kadınların iş gücü piyasasında maruz kaldığı eşitsizlik ve ayrımcılığın katmanlaşması, kadınların kırılabilirliklerini artırmakta, istihdama katılmanın çekiciliğini azaltmakta ve bu nedenle bazı Suriyeli mülteci kadınlar iş gücü piyasasının dışında kalmayı tercih etmektedirler.

Bir ara evde boncuk işledim ama 5 yaşında çocukla zor oldu. Geceleri yapıyordum boncuk işlemeyi. Çok yoruluyordum ve 400-500 TL civarı ancak kazanıyordum. Boynum çok kötü oldu, kocam da çok yoruluyorsan bırak dedi. Kızılay'ı [devlet yardımı] almaya başlayınca bıraktım (32 yaşında, evli, ortaokul mezunu, çalışmıyor, İstanbul).

2.2. Kamusal Alana Erişim

Müslüman toplulukların Avrupa'ya göçleri sonucunda ülkeler arasındaki kalıcı kültürel farklılıkların göçmenlerin ev sahibi ülkeye entegrasyonunu zorlaştırdığı veya yavaşlattığı ve göçmenlerin yabancılaşmaya tepki olarak dini örf ve adetlerine daha sıkı bağlandıklarını gösteren ampirik çalışmalara (Bisin vd., 2008; Kibria, 2008) karşın Norris ve Inglehart (2012) Avrupa'ya göç eden Müslüman topluluklar ile ev sahibi toplum arasında dindarlık, cinsellik, eşcinsellik konularında farklılıklar olsa da Müslümanların her koşulda alt kültür oluşturmadıklarının, ev sahibi toplumun norm ve değerlerini belli bir dereceye kadar içselleştirebildiklerinin ve asimile olmak ile yabancılaşmak arasında orta bir yol bulduklarının altını çizmektedirler. Bu tespit ile tutarlı olarak araştırmamızda elde edilen veriler, Türkiye ile Suriye arasında toplumsal cinsiyet eşitliği konusunda önemli yasal ve kültürel farklılıkların etkisiyle Suriyeli mülteci kadınların ataerkil sistem ile mekânsal ve sembolik düzeylerde bir pazarlığa giriştiklerini göstermektedir. Bu süreçte, diğer Müslüman ülkelere kıyasla Türkiye'nin kadın hakları konusunda uzun bir tarihsel geçmişe ve kadın-erkek eşitliği konusunda eşitlikçi bir yasal çerçeveye sahip olması Suriyeli mülteci kadınların göç sonrasında öznelliklerini geliştirmeleri için imkân ve alan sağladığı izlenimi edinilmiştir.

Arap ülkelerindeki ataerkil sistemlerin ortak bir özelliği olarak erkeğin kadın ve ailesi üzerinde otorite ve güç sahibi olmasının kamusal/özel alan ikilemine yansımaları, erkek ve gücün kamusal alan (sokak, piyasa, devlet) ile, kadının ise ev içi iş yükü ve çocuk bakımından sorumlu ve zayıf bir aktör olarak

kamusal alana tabi özel alan ile özdeşleştirilmesidir. Bu sistem kadınların kamusal alana çıkmasını tamamen engellenmese de erkeklerle aynı koşullarda kamusal alanda bulunmalarını da mümkün kılmamaktadır (Sadiqi, 2006: 11). Bu ayırım temelinde, ataerkil cinsiyet ilişkilerinin yasal çerçevesi tüm Orta Doğu ve Kuzey Afrika bölgesinde hüküm süren Kişisel Statü Yasası (Personal Status Act, 1953) ile çizilmiştir (Moghadam, 2003: 69). Suriye’de de geçerli olan Kişisel Statü Yasası, kadınların aile, boşanma ve miras ile ilgili konularda haklarına ciddi kısıtlamalar getirmektedir. Örneğin Suriye’de bir kadın “eşinin izni olmadan ev dışında bir yerde çalışıyorsa (Madde 73) ve eşine itaat etmezse (Madde 74-75), kocasının maddi imkânlarındaki hakkını kaybetmektedir” (Cankurtaran ve Albayrak, 2019: 11). Yasada yer alan bir diğer kısıtlama da kadınların aksi olmadıkça kocasıyla seyahat etme zorunluluğu olmasıdır (Madde 70). Katılımcıların büyük çoğunluğu, göç etmeden önce yaşadıkları topluluktaki geleneksel toplumsal cinsiyet normlarının, kadınların kamusal alanda görünür olmalarını ve hatta sokağa tek başına çıkmalarını kısıtladığını ifade etmiştir.

Halep’te de hayat zordu. Yeni evlisin çıkamazsın. Burada çıkıyorum. Daha güçlü hissediyorum. Sokakta rahatım. Hastaneye gidip geliyorum. Kimse karışmıyor (30 yaşında, evli, ortaokul mezunu, çalışmıyor, İzmir).

Kadınların özgürlük ve otonomilerinin kısıtlı olduğu ve hareket alanlarının geniş aile üyeleri (kayınvalide, kayınbaba ve erkek kardeş) ve kocalarının sıkı bir şekilde kontrolü altında olduğu göz önünde bulundurulduğunda, bir erkek refakati olmadan sokağa çıkabilmek Suriyeli mülteci kadınlar için “güçlenmek” olarak tanımlanmaktadır.

Suriye’de yalnız dışarı çıkamazdım. Burada daha rahat hissediyorum. Yalnız gidip geliyorum. Suriye’de herkes bakar. Daha özgür hissediyorum burada. Kocamı beklemiyorum. İhtiyaçlarımı çıkıp kendim alıyorum. Suriye’de öyle değildi, kocamı beklerdim (33 yaşında, evli, ortaokul mezunu, çalışmıyor, Konya).

Bir katılımcı, Türkiye’de refakatçisi olmadan tek başına seyahat etmenin yasal ve normatif olarak mümkün olması sayesinde yaşadığı deneyimi şöyle ifade etmiştir:

Savaşa rağmen iyi şeyler oldu. Burada dışarı çıkıyorum. Daha aktif olmak için gücüm var. Bir kere tek başıma Ankara’ya gittim. Çok değişik hissettim... Oyunu kazandım. Yeteri kadar evde oturdum, burada artık evde oturmayacağım. Burada daha özgür hissediyorum. İzmir “kadınlar ülkesi” (43 yaşında, evli, lise mezunu, işsiz, İzmir).

Suriye’de ataerkilliğin mekânsal olarak kurgulanması, kadınların aile namusunun ve şerefının taşıyıcısı olarak kamusal alana çıkmalarının engellenmesine ve özel alana sıkıştırılmalarına yol açmaktadır. Dolayısıyla, iş yerinde veya sokakta sözlü veya cinsel taciz, hem erkekler hem kadınlar için aile namusuna ve şerefine yönelik ciddi bir tehdittir (Sadiqi ve Ennaji, 2011). Göç sonrasında da Suriyeli kadınlar dilini bilmedikleri yabancı bir ülkede, cinselliklerini ve aile namusunu ve şerefini koruma adı altında evde izole edilmektedir (CTDC, 2015). Katılımcılardan bir grup, bu sebeplerle kocalarının ev dışına çıkmalarına mecbur kalmadıkça izin vermediğini, sokakta, pazar yerinde, hastanede veya eczanede sözlü tacize maruz kaldıklarını, kendilerine para karşılığı cinsel ilişki teklif edildiğini ve bu sebeple evden dışarı çıkmaya çekindiklerini ifade etseler de, katılımcıların çoğu, Türkiye’ye göç sonrasında sokağa çıkma baskısının azaldığını ifade etmiştir.

Sokakta burada daha rahatım. Tacize uğramıyorum. İstedğim saatte çıkıyorum. Suriye’ye dönmek istemiyorum. Orada hürriyet yok (35 yaşında, dul, ortaokul mezunu, çalışmıyor, Adana).

Suriyeli mülteci kadınların çoğu, sokağa çıktıkları için veya kıyafetlerinden dolayı sadece aile üyeleri tarafından değil yerel topluluk tarafından da gözetlendiklerini ve hatta kontrol edildiklerini belirtmiştir. Konya’dan 28 yaşında bekâr bir katılımcı, Türkiye’ye göç ettikten sonra aile baskısının azaldığını dile getirirken Halep’te topluluk baskısının çok olduğunu, Suriye’nin çok sıkı bir ülke olduğunu ve ailesinin pek çok şeyi yapmasına izin vermediğini anlatmıştır. Türkiye’de ailesinin kendisine daha fazla izin verdiğini ve artık daha rahat olduğunu dile getiren katılımcı, diğer yandan Türkiye’de akraba baskısının hala devam ettiğini ve akrabalarının kendisini eleştirdiğini belirtmiştir. Bir diğer katılımcı bu durumu şu sözlerle dile getirmiştir:

Suriye’de çok dışarı çıkmazdım. sekiz erkek kardeşim vardı ve onlar hayatımı kontrol ediyordu. Tüm bunlara rağmen terziydim. Cebimde param vardı ama yine de kardeşlerim niye bununla arkadaş oluyorsun falan diye sıkıştırıyorlardı (42 yaşında, evli, lise mezunu, çalışıyor, İzmir).

Göç aynı zamanda hane halkının refahı ve devamlılığı için kadınların sorumluluklarını artıran bir süreç olarak da deneyimlenmektedir. Suriyeli kadınlar, tam da geleneksel rolleri itibarıyla, aileyi değişen koşulların etkisinden koruyacak ve ailenin ayakta kalmasını sağlayacak aktörler olarak resmedilmektedir (Almakhamreh vd., 2020). Aile bireylerinin bakımını ve ev işlerini üstlenmek ve kamusal alandaki işleri yürütmek ise kadınların maruz kaldığı ayrımcılığı ve kırılabilirliği artırma ihtimali taşımaktadır (Kaya ve Kıraç, 2016). Katılımcıların bazıları, çocukları okula getirip götürmek ve onların ev

ödevlerine yardım etmek nedeniyle ev içi sorumluluklarının arttığını, fiziksel ve duygusal olarak yorulduklarını dile getirmiştir.

Kadının burada sorumluluğu çok fazla. Erkekler çok çalıştığı için kadınların hem evde sorumluluğu var hem de çocuklar ve onların okul/ödevleri ile ilgilenmek zorunda. Suriye’de güvenli bir ortam olduğu için çocuklar kendileri okula gidip gelirdi. Onlarla ilgilenmeme gerek yoktu. Burada bir gün çok çabuk geçiyor. Sabah okula çocukları götürüyorum, sonra diğer çocuğumu [STK’ya] getiriyorum. Sonra tekrar öbür çocuğu okuldan alıyorum. Sabah zaten 7-7:30 civarı kalkıp kocama kahvaltı hazırlayıp, 10’da çocukları okula götürüyorum. Gece 10-11:00 civarı eşim geliyor. Çocuklar, akşam yemeği derken 1-2 gibi ancak yatıyorum (32 yaşında, evli, ortaokul mezunu, çalışmıyor, İstanbul).

Bu tür şikâyetlere rağmen kadınların artan sorumluluklarının, kendilerine daha fazla özgürlük alanı yarattığına, kendini ifade etme özgürlüğü tanıdığına ve aileleri nezdinde takdir kazandırdığına dair anlatılar da mevcuttur. Katılımcıların çoğu, göç sonrası yaşam koşullarının değişmesi ve ekonomik sıkıntıların artması sebebiyle hane yönetimine dair daha fazla sorumluluk aldıklarını ve bunun kendilerini daha güçlü hissetmelerini sağladığını belirtmiştir. Konya’dan bir katılımcı, Suriye’de hiçbir sorumluluğunun olmadığını, Türkiye’de ise alışveriş yapmak veya çocukları okula getirip götürmek gibi sorumlulukları olduğunu ifade etmiş, sorumluluk almasını kendisini daha güçlü hissetmesiyle ilişkilendirmiştir. Yine Konya’dan bir başka katılımcı ise tedirgin olmadan alışveriş yapmasının kendini güçlü hissettirdiğini söylemiştir (33 yaşında, evli, ilkokul mezunu). Gaziantep’ten bir katılımcı ise bu durumu şöyle ifade etmiştir:

Suriye’de dışarı çıkmazdım. Burada alışverişi kendim yapıyorum. Suriye’de alınacakları kocam alıp getirirdi (38 yaşında, evli, ortaokul mezunu, parça-başı iş yapıyor).

Çoğunlukla kayıt dışı sektörde yoğunlaşmaları ve uzun çalışma saatleri nedeniyle Suriyeli erkekler, Suriye’ye kıyasla evlerinde daha az vakit geçirmektedirler. Bu durum daha seküler toplumsal yaşam pratikleri ile çakıştığında Suriyeli erkeklerin kadınların evden dışarı çıkmalarına, hatta iş gücüne katılmalarına ve yabancılarla sosyalleşmelerine dair katı yaklaşımlarında yavaş da olsa değişime yol açmaktadır.

Suriye’de erkek arkadaşın olamaz ama burada olabilir. Burada iş arkadaşın da olabilir, beraber oturur, yersin. Kocam Suriye’de daha sertti. Diyelim ki erkekler var, erkekler ve kadınlar ayrı otururdu. Kıskaçtı. Ama şimdi burada Türkiye’de normal görüyor. Kız arkadaşlarım eve gelince,

kocam da sohbet ediyor (26 yaşında, evli, ortaokul mezunu, çalışıyor, İzmir).

Katılımcılar, kocalarının dışarı çıkmalarına razı olmasalar da mecburiyet gereği izin vermek zorunda olduklarını ve bu sayede de kendilerini daha güçlü ve işe yarar hissetmeye başladıklarını söylemişlerdir. Gaziantep'ten bir katılımcı [31 yaşında, evli, ilkokul mezunu, işsiz] Türkiye'ye geldikten sonra sokağa çıktığını, her işi kendi başına yaptığını ve bu sayede de kendini işe yarar ve güçlü hissetmeye başladığını şöyle dile getirmiştir: “Bu işleri yapınca (çocukları okula götürmek, alışveriş yapmak) kendimi daha işe yarar hissediyorum ve artık daha fazla evde oturmam.” Bir başka katılımcı ise şöyle ifade etmiştir:

[Kocam] Suriye'de dışarı çıkmama daha az izin veriyordu. Kendi eliyle aileme götürürdü. Ama burada son 6 aydır BİM'e [market] kendim gidiyorum, okula çocukları götürüyorum. Kocamın işi uzakta olduğu için (36 yaşında, evli, lise mezunu, çalışmıyor, İstanbul).

STK temsilcileri ve kamu görevlileri aracılığıyla maddi, ayni ve psikolojik destek almak, kayıt yapmak, oturma ve çalışma izni almak gibi yasal ve bürokratik işlemleri yürütmek için gerçekleştirilen ziyaretler de Suriyeli mülteci kadınların kamusal alan erişimini artırmakta, sokağa çıkmalarına imkân tanımakta, yabancılarla iletişime geçmelerini sağlamakta ve topluluk baskısını azaltmaktadır. İzmir'den bir katılımcı, kocası İsveç'e iltica edince Türkiye'de yalnız kaldığını ve çok korktuğunu ama zamanla alıştığını ve artık kendisini daha güçlü hissettiğini belirtmiştir. Bu dönemde belediyelere ve sivil toplum örgütlerine, maddi yardım, kayıt işlemleri, sağlık ve eğitim hizmetlerine erişim konuları için başvurmaya başladığını, sonrasında bir STK'da gönüllü olarak çalışmaya başladığını ve diğer Suriyeli kadınlara destek olmanın ve onları güçlendirmeye çalışmanın kendisini iyi hissettirdiğini söylemiştir (41 yaşında, evli, lise mezunu, çalışıyor). Bir diğer katılımcı ise bu konuda şunları belirtmiştir:

Türkiye'den daha memnunum. Suriye'de iki kere çarşıya gitsem laf söz olurdu ama burada rahatım. Suriye'de özgürlüğüm çok kısıtlıydı. [STK temsilcisinden bahseder] Bey gibi biri Suriye'de yardım etse, karşılığında sen ne veriyorsun diye hemen laf olurdu (35 yaşında, dul, ortaokul mezunu, çalışmıyor, Adana).

Suriyeli kadınlara ev sahibi topluma entegre olmaları için, kültürel değerleri, dini inançları ve pratikleriyle şekillenen kimliklerini geliştirme ve ifade edebilme imkânı tanınması da (Almakhamreh vd., 2020: 18) göçün güçlendirici bir deneyime dönüşmesini kolaylaştırmaktadır. Bazı katılımcıların

sokağa çıkarken burka² yerine başörtüsü taktıklarını ve pardösü giydiklerini belirtmeleri, kendi kültürel değerlerine ve dini inançlarına bağlı kalmaya devam ederken burkanın yaygın bir örtünme biçimi olmadığı ama örtünmenin de marjinal olmadığı ev sahibi toplumla kaynaşma eğilimine işaret etmektedir. Göç sayesinde kadınların burkalarını çıkarıp başörtüsü takarak ve pardösü giyerek sokağa çıkmaları, hem mekânsal hem sembolik anlamda, ataerkil normlara meydan okumadan pazarlık etme ve kendi toplumsal norm ve değerleri içinde kalarak var olma alanlarını genişletme stratejisi olarak kullanılmaktadır. İzmir’den bir katılımcı (30 yaşında, evli, lise mezunu, işsiz) kendisini sokakta rahat hissettiğini ve kocasını burka giymemeye ikna ettiğini şu sözlerle dile getirmiştir: “Buraya gelince burka giymemeye kocamı ikna ettim. İş yapıyorum, bana engel oluyor rahat edemiyorum dedim”. Diğer katılımcılar ise bu durumu şöyle ifade etti:

Suriye’de burka giymek zorundaydım. Burada sadece başörtüsü takıyorum. Kendini burada daha güçlü hissediyorum (27 yaşında, boşanmış, lise mezunu, çalışıyor, İzmir).

Burada korkmuyorum. Suriye’de burka takardım rahat hissetmediğim için sokakta. Kendi isteğim ile. Burada pardösü giyiyorum (33 yaşında, evli, ortaokul mezunu, çalışmıyor, Konya).

2.3. Geleneksel aile ilişkilerinde değişim

Zorunlu göç, sosyal ağların kaybedilmesine, geniş aile yapısının çözülmesine, sosyo-ekonomik desteğin azalmasına ve özellikle kadınlar için çocuk bakımında ve gündelik işlerde destekten yoksun kalmaya yol açmakta ve aile yapısının yeniden düzenlenmesini gerektirmektedir (Ashbourne vd., 2021). Aile bireylerinin bazılarını geride bırakmak depresyon ve suçluluk duygusuna sebebiyet verse de geniş ailenin çözülmesi, çekirdek aileyi kaynaştırmakta ve bağları güçlendirmektedir (Rousseau vd., 2004).

Suriye’nin de dahil olduğu Orta Doğu coğrafyasında patrilineal geniş aile yapısı yaygındır. Bu aile yapısında, hem yaşlı erkekler genç erkekler üzerinde hem de yaşlı kadınlar (kayınvalide) genç kadınlar (özellikle gelinler) üzerinde kontrol ve baskı kurarlar. Kadınların ataerkil sistemde güce erişmelerinin tek yolu, erkek çocuklarının evlenmesi ve kayınvalide olarak gelinler üzerinde otorite kazanmalarındır. Bu sebeple de kayınvalideler, güçlerinin en önemli kaynağı olan oğullarının öncelikle kendilerine bağlı olmalarını, eşleri ile romantik ve karı-kocalık ilişkilerini ikinci plana atmalarını talep ederler (Kandiyoti, 1988). Bu bağlamda araştırmamız göçün Suriyeli mülteci kadınlar

2 Burka her tarafı kapalı yalnızca yüz kısmı peçeli çarşaf anlamına gelmektedir.

için ataerkil toplumsal cinsiyet ilişkilerinin kurucu bileşeni olan geniş ailenin çözülmesi ile azalan otorite, baskı, şiddet ve çekirdek aile etrafında genişleyen bir “özgürlük” alanı sunduğunu göstermiştir.

Katılımcıların çoğu, evlendikten sonra kocalarının aileleri ile yaşadıklarını, kayınvalide otoritesine ve şiddetine maruz kaldıklarını belirtmişlerdir. Adana’da yaşayan, dul ve çalışmayan bir başka katılımcı, kocasının ve ailesinin, beraber yaşadıkları süre zarfında kendisine kötü davrandığını ve düğünden sonra hediyelerine el koyduğunu anlatmıştır. Katılımcı bu sebeple zorunlu göçün yarattığı krizi, hayatında bir dönüm noktası olarak tanımlamaktadır: “savaş benim hayatımı kurtardı!” (35, dul, ortaokul mezunu, işsiz). Benzer şekilde yine Adana’da ikamet eden bir başka katılımcı ise Suriye’de kayınvalide baskısına maruz kaldığını, ekonomik olarak rahat bir hayatları olduğunu ancak kayınvalidesi ile beraber yaşamak zorunda olduğu için hayatının iyi olmadığını ve kayınvalidesi tarafından sürekli şiddete maruz kaldığını ifade etmiştir. Katılımcı, “Orası [Suriye] cehennemdi, burası [Türkiye] rahat” ifadeleri ile yaşadığı aile içi şiddet durumunu özetlemiştir (30, evli, okuma-yazma bilmiyor, evde parça-başı iş yapıyor).

Katılımcılar daha özgür, rahat ve güçlü hissetmelerini, çekirdek ailenin Suriye’den göç etmesiyle geniş ailenin Suriye’de kalmasına veya bir başka ülkeye/şehre göç etmesiyle geniş ailenin çözülmesine ve kayınvalide otoritesinin hatta şiddetinin ortadan kalkmasına bağlamışlardır. İzmir’de yaşayan evli bir katılımcının ifadesi şöyledir:

*Savaşı saymazsak, hayatım çok değişti ve burada çok daha mutluym.
Çünkü hayat burada daha rahat. Kayınvalidem ve kayınpederimden
uzayım (31 yaşında, evli, ortaokul mezunu, işsiz).*

İzmir’de yaşayan, ortaokul mezunu, evli ve işsiz bir başka katılımcı ise Suriye’de kayınvalidesi ile beraber yaşadığını, onun bakımından sorumlu olduğunu ve kayınvalidesinden uzakta olmanın kendisinin hane içi sorumluluklarını azalttığını belirtmiştir (30, evli, orta okul mezunu, işsiz, İzmir).

Göç nedeniyle geniş aile bireylerinin karar verme sürecindeki etkisi azalmaya ve kadınlar özellikle kendi hayatlarına dair kararlarda sürece dahil olmaya başlamışlardır. Suriyeli mülteci kadınlar, kamusal alana çıkmalarında hatta iş gücüne katılmalarında, kayınvalidelerinin itirazlarına rağmen kocalarının kendilerini desteklediklerini belirtmişlerdir. Erkeğin hala karar verici konumunda olması, ataerkil ilişkilerin kökten değişmediğini ve karı-koca arasında eşitlikçi bir ilişki kurulmadığını gösterse de kadınların ataerkil sistemle pazarlık edebilme güçlerinin artmaya başlaması, ataerkil aile yapısı içinde kalmaya devam etseler de kayınvalidenin otorite ve baskısından kurtulmaları ve

daha “özgür” olmaları, göçün toplumsal cinsiyet ilişkilerinde yavaş ve sınırlı da olsa dönüştürücü etkisine işaret etmektedir.

Kayınvalidem çalışmamı istemiyor ama kocam çalışmamı istediği için artık ona karşı bir şey söyleyemiyor (26 yaşında, evli, lise mezunu, çalışıyor, İzmir).

Araştırmamızda geniş ailenin çözülmesi sonucu çekirdek ailede karı-koca ilişkilerinin güçlendiğine ve aile içi iletişimlerinin iyileştiğine dair anlatılar da mevcuttur. Kayınvalide baskısı ve şiddetinin ortadan kalkması, karı-koca bağlarının ve ilişkilerinin güçlenmesini ve erkeklerin kayınvalide otoritesini sarsacak kararlar almasını sağlamaktadır. Kayınvalide otoritesinin zayıflaması veya ortadan kalkması, Suriye’de kadınlara tanınmayan özgürlük ve hareket alanında bir genişlemeye, erkeklerin eşlerini daha fazla muhatap almasına, onlara daha fazla söz hakkı tanınmasına ve kadınların ataerkil hiyerarşi zincirindeki statülerinin değişmesine imkân sağlamaktadır. İzmir’de yaşayan 26 yaşındaki evli bir katılımcı ailelerinden uzak oldukları için kocasının artık dışarı çıkmasına izin verdiğini ve daha yakın bir ilişki kurmaya başladıklarını anlatmıştır (ilkokul mezunu, işsiz, İzmir). Diğer katılımcılardan bazıları bu durumu şu ifadelerle anlatmışlardır:

Kocam ile ilişkim çok değişti. İkimiz de ailelerimizden uzakta olduğumuz için birbirimizi daha çok seviyoruz (34 yaşında, evli, okuma yazma bilmiyor, çalışmıyor, Konya).

Kocamla aram buraya [Türkiye’ye] geldikten sonra daha iyi oldu. Sorunları birlikte çözüyoruz. Kocam ile ilişkim çok değişti. Suriye’de bana çok fazla bağırdı ve ben hiçbir şey yapamıyordum ama burada karşılık veriyorum. O bağırdı ben de bağırdım (31 yaşında, evli, ilkokul mezunu, çalışmıyor, İstanbul).

Suriye’de yaşanan iç savaş sırasında erkeklerin vefat etmesi, ailesini götürmeden bir başka ülkeye iltica etmesi veya Türkiye içinde bir başka şehirde iş bulması da çekirdek ailenin dağılma sebepleri arasındadır. Bu da Suriyeli mülteci kadınların hane dışı sorumluluklarını artıran ve toplumsal cinsiyet kimliklerinde değişime neden olan bir durumdur. Bir katılımcı kendisinin çocukları ile İzmir’de, kocasının iş nedeniyle İstanbul’da yaşaması sonucunda toplumsal cinsiyet kimliğindeki dönüşümü şöyle ifade etmiştir: “Hem kadının hem erkeğin.” Kocasını kayıp olan bir başka katılımcı ise hane halkının geçiminden, güvenliğinden ve refahından kendisinin sorumlu olduğunu dile getirmiştir: “Şimdi ne kocam ne babam var. Her şeyden ben sorumluyum.”

3. Göçün Zorlukları

Göç, kadınlara bir yandan yeni ekonomik fırsatlar sunarak sosyo-ekonomik statülerinde bir iyileşmeye, mekânsal ve sosyal hareketliliğe yol açarken diğer yandan da ekonomik, sosyal ve eğitimsel birikimlerini ev sahibi ülkeye aktaramadıkları için göçmenlerin sosyo-ekonomik statülerinde bir düşüşe de sebep olmaktadır (Cederberg, 2017). İmkânları ve zorlukları bir arada barındıran bu çelişkili ve karmaşık sürecin analiz edilmesi, göçmenlerin eğitim seviyelerinin, göç öncesindeki istihdam ve sosyo-ekonomik statülerinin, göç deneyimi ile ilişkiselliğini ortaya çıkarmayı gerektirmektedir.

Araştırmamızda elde edilen veriler göçün, bütün katılımcı kadınlar tarafından olumlu ve dönüştürücü bir süreç olarak tecrübe edilmediğini ve bu tecrübenin özellikle eğitim düzeyi ve istihdam statüsü ile ilişkili olduğunu göstermektedir. Göçün ataerkil sistem etrafında belirlenmiş yaşam pratiklerinde önemli değişimler yarattığını ifade eden Suriyeli mülteci kadınların yanı sıra göçün hayatlarında olumsuz anlamda büyük bir kırılmaya sebep olduğunu paylaşılanlar da vardır. Bunlar daha çok eğitilmiş olan, Suriye’deyken öğrenci olan veya çalışan kadınlardır. Bu bulgu yüksek eğitilmiş olmanın Türkiye’deki Suriyeli göçmenlere daha fazla ve kolay istihdam olanağı sunmadığı tespiti ile de örtüşmektedir (Erdoğan ve Ünver, 2015: 48).

Yetenekli ve yüksek eğitilmiş Suriyelilerin Türkiye’de yaşadıkları en yaygın sorun, kalifiye olmayan işçi haline gelmeleri, eğitim ve tecrübelerine uygun iş bulamamaları ve işsiz kalmalarıdır (Erdoğan, 2015 29–30). Suriye’de iç savaştan önce iş gücüne katılan kadınlar Türkiye’de iş gücüne katılmakta yaşadıkları zorluklardan (niteliklerine, yeteneklerine ve profesyonel deneyimlerine uygun iş bulamamaları ve çalışma izni alma sürecindeki bürokratik zorluklar) hem ekonomik hem psikolojik olarak oldukça olumsuz etkilendiklerini ifade etmişlerdir. Gaziantep’te yaşayan ve Suriye’de 13 yıl öğretmen olarak çalışmış bir katılımcı, göç nedeniyle yaşadığı istihdam ve sosyal statü kaybını şöyle dile getirmiştir:

Maddi anlamda [Türkiye’de durumumuz] daha kötü. Suriye’de çalışıyordum ve arkadaşlarım vardı. Türkiye’de her şeyimi kaybettim. Burada her şey rutin gibi oldu ve bu rutini sevmiyorum. Psikolojik olarak iyi değilim. İş bulunca daha iyi olacağım (36 yaşında, boşanmış, üniversite mezunu).

Bazı katılımcılar sosyal hareketlilikteki düşüşlerini ve ekonomik kayıplarını, eğitim niteliklerine uygun iş bulamamak, düşük ücretli ve kalifiye olmayan işlerde çalışmak ve kariyer planlarının gerisinde kalmak ile açıklamışlardır. Yüksek lisans derecesine sahip ve Gaziantep’te yaşayan bir katılımcı Suriye’den göç etmek zorunda kalmasının kariyer gelişimini sekteye

uğrattığını ve sosyo-ekonomik statüsünün iyileşmesini engellediğini şöyle ifade etmiştir:

Yüksek lisans yaptım. Üniversitede hoca olarak çalışıyordum. Savaş çıkmasa doktora devam edecektim. [Hayatım] kötü anlamda çok değişti. Suriye’de hedefim vardı, doktora başlayacaktım falan gibi, burada hedefim de istikrarım da yok (26 yaşında, evli, yüksek lisans mezunu, çalışmıyor).

Sosyo-ekonomik statü kaybıyla ilişkili olarak zorunlu göçün eğitilmiş kadınları maruz bıraktığı bir başka zorluk ise menşei ülkedeki hâkim erkeklik normlarının dayandığı ekonomik ve sosyal kaynakların kaybedilmesi nedeniyle erkekliğin sarsılmasıdır (Huizinga ve van Hoven, 2020). Zorunlu göç bağlamında ailenin koruyucusu olarak kadınların rolü tekrar tanımlanırken, erkekler saygı duyulan karar verici pozisyonlarını kaybetmekte ve yeniden tesis etmekte zorlanmaktadır (Ruiz vd., 2015: 188 içinde Gurujara 2000). Bu değişim süreçlerinde erkekler, iş ve üretim sürecindeki kontrollerini kaybetmeleri nedeniyle ortaya çıkan sosyo-ekonomik güvensizliğin ve kırılabilirliğin yarattığı eksikliği, kadınların sosyal hareketliliği üzerindeki kontrollerini artırarak ve onları sınırlayarak yeniden tesis etmektedirler (Chopra vd., 2004).

Araştırmamıza katılan kadınlar, kocalarının ailenin geçimini sağlayamadığı veya bu konuda yetersiz kaldığı için ataerkil toplumsal cinsiyet kimliklerinin ve rollerinin kırılabilirliğini, bu sebeple de aile içi kontrole, baskıya ve şiddete maruz kaldıklarını ifade etmiştir. Kocalarının çoğunlukla kayıt dışı sektörde, uzun saatler boyunca ve düşük ücret karşılığı çalışmaları veya sağlık sorunları sebebiyle çalışamamalarının, geleneksel erkek kimliğini sarstığını ve kadınlara karşı agresifleştiklerini belirtmişlerdir. Katılımcıların anlatılarında bu erkek agresyonunun, aile üyelerine karşı kısıtlamaya, tehdide ve şiddete dönüştüğü vakalardan da bahsedilmiştir. İstanbul’da yaşayan ve üniversite mezunu bir katılımcı, kocasının dışarı çıkmasına izin vermediğini ve bu kısıtlamanın savaştan dolayı Türkiye’ye göç etmek ile alakalı olduğunu dile getirmiştir. Kocasının savaş esnasında işkenceye maruz kaldığını ve bu sebeple sağlık problemleri olduğunu ve düzenli bir işte çalışmadığını belirten katılımcı, kocasının burada daha agresif bir insana dönüştüğünü, kendisini ve çocuklarını aşağıladığını ve zaman zaman da dövdüğünü anlatmıştır (33 yaşında, evli, üniversite mezunu, işsiz). Yine bir başka katılımcı uzun çalışma saatleri dolayısıyla aile ilişkilerinin bozulduğunu şöyle ifade etmiştir:

Kocam Suriye’de daha iyiydi. 8’den 2’ye kadar çalışırdı. Bize zaman ayırabilirdi. Burada çok çalışıyor ve çok sinirli (40 yaşında, evli, lise mezunu, çalışmıyor, Adana).

Bir başka katılımcı ise kocasının sürekli çalıştığından, eve gelince sadece yemek yiyip uyduğundan, bu yüzden de çok sinirli olduğundan ve kocasıyla paylaşımlarının zayıfladığından bahsetmiştir. Gaziantep'ten bir katılımcı ise savaştan sonra aile hayatlarında ve ilişkilerinde pek çok şeyin değiştiğini, çocuklarının çalışmak zorunda kaldıklarını ve kocası ile ilişkilerinin bozulduğunu anlatmıştır (26 yaşında, evli, yüksek lisans mezunu, işsiz).

Sonuç

Göç, Suriyeli mülteci kadınlar tarafından eğitim ve istihdam düzeyine bağlı olarak çift taraflı bir süreç olarak tecrübe edilmektedir. Suriye'de iken çoğu eğitimsiz ve işsiz olan bir grup kadın için, evden çıkmak, çocuklarını okuldan almak, alışveriş yapmak veya bir dernekten hizmet almak, bir özgürleşme deneyimi olarak nitelendirilmektedir. Ancak Suriye'deyken evden çıkma sorunu olmayan eğitilmiş Suriyeli mülteci kadınlar için göç, daha kırılğan bir süreç olarak yaşanmaktadır. Eğitilmiş kadınların şikâyet ettiği en önemli noktalar; göç nedeniyle makul bir iş bulamamak, iş gücü piyasasının dışında kalmak, eğitim ve sosyal çevrelerini terk etmek olarak sıralanabilir.

İş gücüne katılım, kazanımlar sağlamanın yanı sıra Suriyeli mülteci kadınlar için yeni zorlukları da beraberinde getirmektedir. Türkiye ve Suriye'deki iş gücü piyasasındaki farklılıklar, hanedeki kadın ve erkek rollerini değiştirici bir etkiye sahiptir. Türkiye'de hane halkının geçiminin sağlanması Suriye'den daha zor olduğundan, Suriyeli erkekler iş gücü piyasasındaki konumlarını ve gelir düzeylerini korumakta zorlanmakta ve bu nedenle kadınlar hane halkının geçimini sağlamak için sorumluluk almaya başlamaktadır. Ülkelerinde hiç çalışmayan ancak çalışmayı düşünen Suriyeli mülteci kadınların bir kısmı Türkiye'de iş gücüne dahil olmuştur. Böylece, yeni bir iş bölümü biçiminin ortaya çıktığı görülmektedir. Bazı Suriyeli mülteci kadınlar için iş gücüne katılım, aynı zamanda ekonomik olarak güç kazanma yolu olarak görülmekte ve ücretli iş gücünün bir parçası olmanın sonucu olarak kamusal görünürlüğü ve evde sahip olunan gücün artması anlamına gelmektedir.

Öte yandan bazı Suriyeli mülteci kadınlar, ekonomik sıkıntılara ve bunun aile rolleri ve ilişkileri üzerinde kötüleşen etkisine işaret etmektedirler. Tarif ettikleri ana sorun, geleneksel toplumlarda yaşayan ve çoğu kadının uğraşmak zorunda olduğu “çifte yük” durumudur. İş gücüne katılım, geleneksel iş bölümünde ani bir değişikliğe neden olmadığından, çalışmak zorunda olan bazı Suriyeli mülteci kadınlar, hem evde ev işlerinden ve çocuk bakımından sorumlu olmanın hem de uzun saatler boyunca ev dışında çalışmanın zorluklarından şikâyet etmektedirler. Daha az çocuğu olan kadınların iş gücüne daha fazla katılma eğiliminde olması ve bunun özgürleştirici etkisinin altını çizmesi, sadece kadın istihdamının toplumsal olarak tanınmasının değil, aynı zamanda geleneksel

iş bölümünün kadınların iş gücüne eşit şartlarda katılımının önünde bir engel oluşturduğu ifadesini kanıtlamaktadır.

Tüm bu tartışma, mülteci kadınların toplumsal uyum sürecinde toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinden kaynaklı yaşadıkları sorunlara yönelik, çözüm ve politika önerilerinin oluşturulmasını gerekli kılmaktadır. Politika önerileri oluşturulurken mülteci kadınların “çoklu yük ve kırılabilirliklerinden” kaynaklanan dezavantajlı durumlarını gözden kaçırmayan bir yaklaşımın benimsenmesi önem arz etmektedir (Omelaniuk, 2005: 10). Kadın mültecilerin yasal haklar konusunda bilgilendirilmesi, meslek edindirme ve dil kursu imkânlarının artırılması, çocukları için ücretsiz bakım hizmetlerinin (kreş vs.) sağlanması, yerel toplum ve farklı etnik kökenlerden gelen kadın mülteciler ile ortak katılımlı faaliyetlerin düzenlenmesi çalışmalarının politika önerileri arasında yer alması kritiktir.

Kaynakça

- Abdelali-Martini, Malika ve Jennie Dey De Pryck (2015), “Does the Feminisation of Agricultural Labour Empower Women? Insights From Female Labour Contractors and Workers In Northwest Syria” *Journal of International Development*, 27: 898-916.
- AFAD (2014), *Türkiye’deki Suriyeli Kadınlar*. <https://www.afad.gov.tr/suriye-raporlari>
- Akcapar, Şebnem Koser ve Doğu Simsek (2018), “The Politics of Syrian Refugees in Turkey: A Question of Inclusion and Exclusion through Citizenship”, *Social Inclusion*, 6 (1): 176-187.
- Akis, Yasemin (2012), “Uluslararası Zorunlu Göç Literatüründe Toplumsal Cinsiyet: Başlıca Yaklaşımlar ve Eleştiriler”. *Küreselleşme Çağında Göç*, İhlamur-Öner, S. G. ve Şirin Öner, A. A. (Der.). İstanbul: İletişim Yayıncılık.
- Almakhamreh, Sahar, Hana Zuhair Asfour ve Aisha Hutchinson (2020), “Negotiating patriarchal relationships to become economically active: an insight into the agency of Syrian refugee women in Jordan using frameworks of womanism and intersectionality”, *British Journal of Middle Eastern Studies*, 1-19. DOI: 10.1080/13530194.2020.1836609
- Ashbourne, Lynda M., Dora Tam, Abir Al Jamal, Mohammed Baobaid ve Abdallah Badahdah (2021), “Arab Families’ Stories of Migration from War Zones: Gender Roles and Family Relations in Flux”, *Journal of Immigrant & Refugee Studies*, 19 (2): 114-127.
- Atasü-Topçuoğlu, Reyhan (2012), “Düzensiz Göç: Küreselleşmede Kısıtlanan İnsan Hareketliliği”, *Küreselleşme Çağında Göç*, İhlamur-Öner, S. G. ve Şirin Öner, A. A. (Der.). İstanbul: İletişim Yayıncılık.
- Biehl, Kristen ve Didem Daniş (2020), “Giriş: Toplumsal Cinsiyet Perspektifinden Türkiye’de Göç Araştırmaları”, *Toplumsal Cinsiyet Perspektifinden Türkiye’de Göç Araştırmaları*, K. Biehl ve D. Daniş, İstanbul: SU Gender & GAR.
- Bisin, Alberto, Thierry Verdier, Eleonora Patacchini ve Yves Zenou (2008), “Are Muslim Immigrants Different in Terms of Cultural Integration?”, *Journal of the European Economic Association*, 6 (2–3): 445–456.

- Calder, Valentia, Margarita Maria Gáfaró ve Ana Maria Ibáñez (2011), "Forced Migration, Female Labor Force Participation, and Intra-Household Bargaining: Does Conflict Empower Women?" *Documentos CEDE ISSN 1657-7191*.
- Cankurtaran, Özlem ve Hande Albayrak (2019), *From Syria to Turkey: Being a Woman*, Ankara: Merdiven Publishing.
- Castle, Stephen, Haas de Haas ve Mark Miller (2014), *The age of migration: International population movements in the modern World*. Houndmills: Palgrave Macmillan.
- Cederberg, Maja (2017), "Social class and international migration: Female migrants' narratives of social mobility and social status" *Migration Studies*, 5 (2): 149–167.
- Chopra, Radhika., C. Osella ve F. Osella (2004), *South Asian Masculinities: Context of Change, Sites of Continuity*. New Delhi: Kali for Women.
- Coşkun, Emel (2016), "Türkiye'nin göç rejiminde toplumsal cinsiyet faktörü: Ugandalı göçmen kadınlar örneği", *Fe Dergi: Feminist Eleştiri*, 8 (1): 91-104.
- Coşkun, Emel (2015), "Kayıtdışı Çalışma ve Fuhuş Kiskacında Göçmen Kadınlar", *Diskar*, 4: 104-116.
- CTDC (2015), *Syrian Refugees in Turkey: Gender Analysis*. <http://ctdc.org/content/analysis.pdf>
- Çelik, Nihal (2005), "Immigrant domestic women workers in Ankara and İstanbul" (Unpublished M.Sc. dissertation). Ankara: Middle East Technical University.
- Dağdelen, Görkem (2008), "Changing labour market positions and workplace interactions of irregular Moldovan migrants: The case of textile/clothing sector in İstanbul", Turkey (Unpublished M.Sc. dissertation). Ankara: Middle East Technical University.
- Daley, Patricia (1991), "Gender, displacement and social reproduction: Settling Burundi refugees in Western Tanzania", *Journal of Refugee Studies*, 4 (3): 248-266.
- DGMM (2020), *Migration Statistics*. <https://www.goc.gov.tr/icerik/migration-statistics>
- Erder, Sema ve Selmin Kaşka (2003), *Düzensiz Göç ve Kadın Ticareti: Türkiye Örneği*. Geneva: IOM.
- Erdoğan, Murat (2015), "Türkiye'ye Kitleli Göçlerde Son ve Dev Dalga: Suriyeliler", Erdoğan, M. M. ve A. Kaya (Der.), *Türkiye'nin Göç Tarihi: 14. Yüzyıldan 21. Yüzyıla Türkiye'ye Göçler*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Erdoğan, Murat ve Can Ünver (2015), *Perspectives, Expectations and Suggestions of the Turkish Business Sector on Syrians in Turkey, Turkish Confederation on Employer Associations*. <https://mmuraterdogan.files.wordpress.com/2016/01/syrians-eng-mme.pdf>
- Ferree, Marx Myra (1979), "Employment without Liberation: Cuban Women in the United States", *Social Sciences Quarterly*, 60: 35–50.
- Freedman, Jane (2016), "Sexual and gender-based violence against refugee women: a hidden aspect of the refugee crisis", *Reproductive health matters*, 24 (47): 18-26.
- Freedman, Jane (2009), *Asylum-Seekers and Refugees in France*. UNHCR Legal and Protection Policy Research Series. <https://www.refworld.org/pdfid/4a535e112.pdf>
- Freedman, Jane, Zeynep Kivilcim ve Nurcan Özgür Baklacioğlu (2017), *A gendered approach to the Syrian refugee crisis*. New York: Routledge.
- Friedman, A. R. (1992), "Rape and domestic violence: The experience of refugee women", *Women & Therapy*, 13 (1-2): 65-78.
- Hondagneu-Sotelo, Pierrette (1992), "Overcoming Patriarchal Constraints: The Reconstruction of Gender Relations among Mexican Immigrant Women and Men", *Gender and Society*, 6 (3): 393-415.

- Hondagneu-Sotelo, Pierrette (2005), "Gendering Migration: Not for "feminists only" – and not only in the household", University of Southern California CMD Working Paper #05-02f, http://www.biblioteca.cij.gob.mx/Archivos/Materiales_de_consulta/Drogas_de_Abuso/Articulos/Gendering_migration.pdf
- Huizinga, Rik P. ve Bettina van Hoven. (2020), "Hegemonic masculinities afterforced migration: Exploring relational performances of Syrian refugee men in the Netherlands", *Gender, Place & Culture*, 1-23, DOI: 10.1080/0966369X.2020.1784102
- Kandiyoti, Deniz (1988), "Bargaining with Patriarchy", *Gender and Society*, 2 (3): 274-290.
- Kaşka, Selmin (2006), *The New International Migration and Migrant Women in Turkey: The Case of Moldovan Domestic Workers*. Mirekoç Research Projects. http://portal.ku.edu.tr/~mirekoc/reports/2005_2006_selmin_kaska.pdf
- Kaya, Ayhan ve Aysu Kıracı (2016), *Vulnerability Assessment of Syrian Refugees in Istanbul, Support to Life Association*, http://eu.bilgi.edu.tr/media/files/160621_Ist_NA_Report.pdf
- Keough, Leyla (2006), "Globalizing 'Postsocialism': Mobile Mothers and Neoliberalism on the Margins of Europe", *Anthropological Quarterly*, 79 (3): 431-461.
- Kibria, Nazlı (1990), "Power, Patriarchy, and Gender. Conflict in the Vietnamese Immigrant Community", *Gender and Society*, 4 (1): 9–24.
- Kibria, Nazlı (2008), "The 'New Islam' and Bangladeshi Youth in Britain and the US", *Ethnic and Racial Studies*, 31 (2): 243–266.
- Körükmez, Lülüfer, İlhan Zeynep Karakılıç ve Didem Danış (2020), *Mecburiyet, Müzakere, Değişim: Suriyeli Kadınların Çalışma Deneyimleri ve Toplumsal Cinsiyet İlişkileri*. GAR (Göç Araştırmaları Derneği) Kitap Serisi, No. 2 ISBN: 978-605-80592-2-1.
- Kümbetoğlu, Belkıs (2005), "Enformelleşme Süreçlerinde Genç Göçmen Kadınlar ve Dayanışma Ağları", *Folklor/Edebiyat*, 11(41): 5-25.
- Marinucci, Roberta (2007), "Feminization of Migration?", *REMHU – Revista Interdisciplinar da Mobilidade Humana*, Ano XV-29: 5-22.
- Maymon, Paulina Lucio (2017), "The Feminization of Migration: Why are Women Moving More?", <http://www.cornellpolicyreview.com/the-feminization-of-migration-why-are-women-moving-more/#post-3479-footnote-4>
- Moghadam, Valentine (1998), *Women, Work, and Economic Reform in the Middle East and North Africa*. Boulder, London: Lynne Rienner Publishers.
- Moghadam, Valentine (2003), "Engendering Citizenship, Feminizing Civil Society", *Women & Politics*, 25 (1-2): 63-87.
- Norris, Pippa ve Ronald F. Inglehart (2012), "Muslim Integration into Western Cultures: Between Origins and Destinations", *Political Studies*, 60: 228–251.
- Omelaniuk, Irena (2005), *Gender, Poverty Reduction and Migration*. World Bank. <http://siteresources.worldbank.org/EXTABOUTUS/Resources/Gender.pdf>
- Özgür Keysan, Asuman ve Burcu Şentürk (2020), "Empowerment Narratives of Refugee-related NGOs in Turkey: Family, Protection or Solidarity?", *Journal of Refugee Studies*, DOI: 10.1093/jrs/feaa120.
- Pessar, Patricia (2005), *Women, Gender, and International Migration Across and Beyond The Americas: Inequalities and Limited Empowerment*, <https://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.552.8444&rep=rep1&type=pdf>
- Ramazanoğlu, Caroline ve Janet Holland (2002), *Feminist Methodology: Challenges and Choices*. London: SAGE Publications.

- Reinharz, Shulamit (1992), *Feminist Methods in Social Research*. Oxford: Oxford University Press.
- Rik Huizinga ve Bettina van Hoven (2020), "Hegemonic masculinities after forced migration: Exploring relational performances of Syrian refugee men in the Netherlands", *Gender, Place & Culture*, 1-23 <https://doi.org/10.1080/0966369X.2020.1784102>
- Rousseau, Cecile., Marie-Claire Rufagari, Deogratias Bagilishya ve Toby Measha (2004), "Remaking family life: Strategies for re-establishing continuity among Congolese refugees during the family reunification process", *Social Science & Medicine*, 59 (5): 1095-1108.
- Ruiz, Isabel, Melissa Siegel ve Carlos Vargas-Silva (2015), "Forced Up or Down? The Impact of Forced Migration on Social Status", *Journal of Refugee Studies*, 28 (2): 183–201.
- Sadiqi, Fatima (2006), "Gender in Arabic", *the Brill Encyclopedia of Linguistics*. <http://eyas.free.fr/Gender%20in%20Arabic.pdf>
- Sadiqi, Fatima ve Moha Ennaji (2011), *Women in the Middle East and North Africa: Agents of Change*. New York: Routledge.
- Spierings, Niels ve Jeroen Smits (2007), "Women's labour market participation in Egypt, Jordan, Morocco, Syria & Tunisia: A three-level analysis". Paper prepared for the IZA-World Bank Conference on Employment and Development, June 8 /9, Bonn.
- Sunata, Ulaş ve Salih Tosun (2018), "Assessing the Civil Society's Role in Refugee Integration in Turkey: NGO-R as a New Typology", *Journal of Refugee Studies*, 0 (0): 1-21.
- UN Women ve ASAM (2018), *Needs Assessment of Syrian Women and Girls under Temporary Protection Status in Turkey*. <http://eca.unwomen.org/en/digital-library/publications/2018/08/needs-assessment-of-syrian-women-and-girls-under-temporary-protection-status-in-turkey>.
- World Bank (2021), *Labour Force Participation Rate - Syria*. <https://data.worldbank.org/indicator/SL.TLF.CACT.FE.ZS?locations=SY>
- Yükseker, H. Deniz (2003), *Laleli-Moskova Mekiği: Kayıtdışı Ticaret ve Cinsiyet İlişkileri*. Ankara: İletişim Yayınları.